

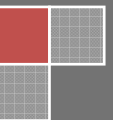
İK V DEĞERLENDİRME NOTU

STRATEJİK ORTAKLIK İLE STRATEJİK
REKABET ARASINDA

RUSYA-AB İLİŞKİLERİ

Yeliz ŞAHİN
İK V Uzman Yardımcısı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

STRATEJİK ORTAKLIK İLE STRATEJİK REKABET ARASINDA

RUSYA-AB İLİŞKİLERİ

Yeliz Şahin, İKV Uzman Yardımcısı

AB'nin en büyük yüzölçümüne sahip komşusu ve en önemli üçüncü ticaret ortağı olan Rusya Federasyonu, aynı zamanda AB'nin en önemli stratejik ortakları arasında yer alıyor. Zaman zaman belirli konularda stratejik ortaklıktan rekabete değişkenlik gösterebilen AB-Rusya ilişkileri, çok geniş bir yelpazeyi kapsıyor. Aynı komşuluk alanını paylaşmakla yetinmeyen AB ile Rusya, müşterek birçok bölgesel ve küresel zorlukla da karşı karşıya kalıyor. İlişkilerde ana konuları ticaret, enerji alanında işbirliği ve güvenlik diyalogu oluşturuyor. Rusya ile AB arasındaki ilişki ne yazık ki tüm potansiyelini hayata geçirebilmiş değil; bunun başlıca nedenleri arasında Rusya'daki iç gelişmeler, Orta Doğu'daki geniş çaplı halk hareketleri ve post-Sovyet bölgedeki dondurulmuş ihtilaflar gibi bazı uluslararası konulara ilişkin görüş ayrılıklarının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1 Rusya ve AB: Karşılaştırmalı Temel Göstergeler

	AB	Rusya
Nüfus (milyon)	507,07	143
Yüzölçümü (milyon km²)	4,277	17,1
GSYİH (milyar dolar)	13.998 (2012 verisi)	2.178 (2012 verisi)
Kişi başı milli gelir (bin dolar)	33,664 (2012 verisi)	22,408 (2011 verisi)
İhracat (milyar dolar)	2.170 (2011 verisi)	516,5 (2011 verisi)
İthalat (milyar dolar)	2.397 (2011 verisi)	305,6 (2011 verisi)

Kaynaklar: Eurostat, Rosstat, OECD ve CIA World Factbook

Rusya-AB ilişkilerine genel bakış

Avrupa Komisyonu Başkanı Barroso, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve AB Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy, AB-Rusya Zirvesi'nde, 20 Aralık 2012

AB-Rusya ilişkilerinin yasal dayanağını oluşturan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (*Partnership and Cooperation Agreement - PCA*), 1994 yılında imzalanarak, 1 Aralık 1997 tarihinde yürürlüğe girdi. İlk etapta geçerlilik süresi on yıl olarak belirlenen anlaşma, 2007 yılı sonrasında da her yıl otomatik olarak yenilendi. AB ve Rusya arasında ortak hedefleri ortaya koymakla kalmayan PCA, aynı zamanda ikili ilişkiler için gerekli kurumsal çerçeveyi de oluşturmakta ve birçok alanda işbirliği ve diyalog zemini hazırlamaktaydı.

AB'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Sovyetler Birliği'nin küllerinden yükselen Rusya'ya yönelik politikası, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik politikasıyla benzerlikler göstermekteydi. AB'nin

politikası, Rusya'nın da Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi çoğulcu demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş gibi adımları atması ve AB standartlarına ulaşmasıyla kademeli olarak bir serbest ticaret alanı kurulmasını öngörmekteydi.

PCA'nın imzalanmasında, Rusya'nın AB'nin temelindeki bazı değer ve normları kabul edeceği düşüncesi de etkili olmuştu. Ancak AB üyeliği gibi bir hedefi bulunmayan ve Birliğe katılmayı bekleyen ülkelere farklı bir uluslararası ağırlığa sahip olan Rusya için bu pek doğru bir varsayım değildi.

31 Mayıs 2003 tarihinde gerçekleşen St. Petersburg Zirvesi'nde, AB ve Rusya, PCA doğrultusunda, uzun vadede aralarındaki işbirliğini güçlendirmek üzere müşterek çıkarları bulunan dört

ortak işbirliği alanı belirlediler. “Dört ortak alan” olarak adlandırılan bu alanlar şu şekildedir:

- AB ve Rusya ekonomilerini uyumlu hale getirmeyi, yatırım ve ticareti artırmayı amaçlayan Ortak Ekonomik Alan (*Common Economic Space*);
- Adalet, içişleri, hukukun üstünlüğü ve insan haklarını kapsayan Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Ortak Alanı (*Common Space of Freedom, Security and Justice*);
- Dış politika ve güvenlik konularında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan Dış Güvenlik Ortak Alanı (*Common Space of External Security*);
- Bilim, eğitim ve kültür alanında işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan Araştırma, Eğitim ve Kültür Ortak Alanı (*Common Space of Research and Education*).

Mayıs 2005 tarihinde gerçekleşen Moskova Zirvesi’nde ise, söz konusu dört ortak alanı hayata geçirmek üzere, hedefler ve bunlara ulaşılması için gerekli eylemleri ortaya koyan yol haritaları hazırlandı. 31 Mayıs-1 Haziran 2010 tarihlerinde gerçekleşen AB-Rusya Rostov Zirvesi’nde, AB ve Rusya arasında “Modernizasyon için Ortaklık” başlıklı kapsamlı bir girişim başlatıldı.

1997 yılında imzalanan PCA’nın, tarafların siyasi gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kaldığı görülüyor. Bu nedenle, PCA’nın yürürlüğe girmesinden bu yana geçen süre zarfında Rusya ve AB içerisinde yaşanan

siyasi, ekonomik ve sosyal değişimleri yansıtan ve küreselleşmenin etkilerini ele alan yeni bir anlaşmanın hazırlanması için Haziran 2008’de gerçekleşen Khanty-Mansiysk Zirvesi’nde müzakerelere başlanması kararı alındı. Ancak, yeni PCA müzakereleri, AB ile Rusya arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle çıkmaza girdi. Brüksel’in ilk etapta, anlaşmada müşterek değerlerin önemini vurgulayan bir dil benimsemesinde, böylece Kremlin’in giderek otokratikleşen eğilimlerini frenleyebileceği düşüncesi etkili olmuştu¹. AB yetkilileri Rusya’ya demokrasi ve temel haklar konularındaki yükümlülüklerini hatırlatmayı sürdürse de, artık bu konuda iddialı bir söylemden vazgeçmiş gibi görünüyorlar. Enerji ve ticaret konuları yeni PCA müzakerelerinde en zorlu konular olarak öne çıkıyor. AB, Rusya’ya serbest ticaret anlaşması imzalama teklifinde bulunurken, Moskova’nın enerji ticareti ve transiti konusunda bağlayıcı kurallara uymasını bekliyor².

AB üye devletlerinin Rusya’ya yönelik ortak bir politika izlemekte ne ölçüde başarılı olduğu halen tartışma konusu olmayı sürdürürken, AB’nin Rusya’ya yönelik politikasında değerler ve çıkarlar arasındaki çelişki göze çarpıyor. Bu bağlamda değerler ve çıkarlar arasındaki ikilem şu soruyla

¹ Katinka Barysch, “The EU and Russia: All smiles and no action?” Centre for European Reform Policy Brief, Nisan 2011,

http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb_russia_april_11-157.pdf, erişim tarihi: 06.11.2013

² A.g.m. s.2

özetlenebilir: 'AB'nin Rusya politikasında ilişkilerin düzeyini belirleyen temel faktör Moskova'nın insan hakları ve demokratik standartlara olan bağlılığı mı olmalı; yoksa AB, Rusya ile ilişkilerini ülkeyi olduğu gibi kabul ederek ve enerji alanındaki çıkarlarını ön plana koyarak *realpolitik* bir bakış açısından mı tanımlamalı?' Son dönemde, AB'nin Rusya'ya yönelik politikası insan hakları ve demokrasi konusundaki endişeleri göz ardı ettiği gerekçesiyle bazı kesimler tarafından eleştiriye maruz kaldı. AB bazı ülkelere, insan hakları ve demokratik standartlara uymamaları nedeniyle yaptırım uygularken Kremlin'in insan hakları ve demokrasi alanındaki eksikliklerini göz ardı ettiği ve çifte standart uyguladığı gerekçesiyle eleştiriliyor.

AB genişlemesi, Ortak Komşuluk Alanı ve dondurulmuş ihtilaflar

AB'nin doğuya doğru genişlemesi, özellikle 2004 yılında sekiz; 2007 yılında ise iki eski Doğu Bloku ülkesinin AB'ye üye olmasıyla Rusya ile ilişkilerin gerginleşmesine neden oldu. AB genişlemesine ve buna eşlik eden NATO genişlemesine "sıfır toplamlı oyun" (*zero-sum game*) perspektifinden yaklaşan Kremlin, kendi etki alanı olarak tanımladığı Doğu Avrupa'da genişleme politikasını bir tehdit olarak algıladı.

AB'nin doğusundaki komşularına Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki Doğu Ortaklığı (*Eastern*

Partnership- EaP)³ ile temel haklar, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne ilişkin belirli koşullar yerine getirildiğinde, daha yakın işbirliği, mali yardım, serbest ticaret ve vize kolaylığı olanakları sunması, bu ülkelerin AB üyelik perspektifinin bulunup bulunmadığının telaffuz edilmemesine rağmen, Rusya'yı huzursuz etmeye yetiyor.

Rusya ve AB arasındaki bir diğer fay hattı ise, müşterek komşuluk alanında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından miras kalan dondurulmuş ihtilafları yani; Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester ihtilaflarını ilgilendiriyor. AB, söz konusu ihtilafların Doğu Komşuluk Alanı'nda, siyasi reformları ve ekonomik büyümeyi sekteye uğratmakla kalmayıp, Kremlin'in siyasi etkisini artırdığını düşünüyor. Bu nedenle, Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir parçası olan EaP çerçevesinde bu ihtilafların çözümünde daha etkili bir rol oynamaya çalışan AB, Rusya ile karşı karşıya geliyor. AB'nin bölgede önemli bir role sahip olmasına karşı çıkan Rusya, bu ihtilafların çözümüne ilişkin çoktarafli girişimleri destekliyor. Örneğin, Dağlık Karabağ ihtilafının çözümü için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde oluşturulan Minsk Grubu yönetiminde Fransa'nın yer alması, buna karşılık, AB'nin temsil edilmemesi buna önemli bir örnek teşkil ediyor. Uzmanlar arasında, Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü bölgede, etki alanını genişletebilmek için donmuş ihtilafların

³ EaP kapsamında bulunan ülkeler; Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya'dır.

çözümlemesine sıcak bakmadığı görüşü hâkim.

Haziran 2010'da Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve dönemin Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev arasında, başta Transdinyester ihtilafı olmak üzere, bölgesel konuların ele alınacağı bir AB-Rusya Siyasi ve Güvenlik Komitesi oluşturulması üzerinde anlaşma sağlanmıştı. Meseberg Şatosu'nda bir araya gelen Merkel ve Medvedev, AB ve Rusya arasında dışişleri bakanları düzeyinde bir diyalogun ve kriz müdahale alanında işbirliğinin tesis edilmesini öngörmekteydi. Ne yazık ki, "Meseberg Girişimi" olarak bilinen bu girişim, pratiğe dökülemedi. Buna karşılık, Moldova ve ayrılıkçı Transdinyester Yönetimi arasındaki Transdinyester ihtilafının çözümüne ilişkin, AGİT çatısı altında, 5+2 formatındaki görüşmelere uzun bir aradan sonra 2011'de tekrar başlandı.

Kremlin'in yeni projesi: AB'ye alternatif Avrasya Birliği

Kremlin, kendi arka bahçesi olarak gördüğü coğrafyada etkisini daha da artırmak üzere AB benzeri bir ekonomik entegrasyon modeli geliştirdi. Avrasya Ekonomik Birliği olarak bilinen bu oluşumun 1 Ocak 2015 itibarıyla tamamen faaliyete geçmesi bekleniyor. Avrasya Birliği fikrinin en önemli yansıması, Rusya'nın yanı sıra Kazakistan ve Beyaz Rusya'yı kapsayan bir Avrasya Gümrük Birliği'nin (*Eurasian Customs Union-ECU*) oluşturulması oldu. Kırgızistan ve Tacikistan ise bu oluşuma katılmaları

olası potansiyel adaylar arasında yer alıyor. Benzer şekilde, 2010 yılında, Kırgızistan, Tacikistan ve Beyaz Rusya'yı kapsayan Ortak Ekonomik Alan (*Common Economic Space- CES*) oluşturuldu.

Avrasya Birliği, Rusya'ya göre AB'ye bir alternatif oluştururken; AB tarafından ise "kâğıttan kaplan" olarak görülüyor⁴. AB entegrasyon modelinin aksine, ortak değerler ve ilkeler temelinde değil; ekonomik pragmatizm temelinde kurulu Avrasya Birliği, Moskova tarafından, AB'nin doğudaki komşularını da kapsayan Post-Sovyet alanda etkisini artırmak için bir araç olarak görülüyor⁵. Bu durum, aynı zamanda, EaP ülkeleri için de bir seçim yapma zorunluluğunu beraberinde getiriyor.

Avrasya Birliği projesinin çekim gücünü artırmak amacıyla, dil politikası, ortak tarihi ve kültürel miras ve uygun doğalgaz fiyatları gibi birçok yumuşak güç aracını kullanmaktan çekinmeyen Kremlin⁶, son dönemde Kiev'e

⁴ Iris Kempe ve Cornelius Ochmann, "The European Union and Russia at a Crossroads", Spotlight Europe, Bertelsmann Stiftung, 2013/03, Mart 2013, http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-37459CC3-80F885DB/bst/xcms_bst_dms_37549_37550_2.p_dj, erişim tarihi: 05.11.2013

⁵ Rilka Dragneva ve Kataryna Wolczuk, "Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?", Chatham House Briefing Paper, Ağustos 2012, REP BP 2012/01, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf, erişim tarihi: 05.11.2013

⁶ Amanda Paul, "Russia Cranks up Pressure on Ukraine", *EU observer*, 02.09.2013, <http://blogs.euobserver.com/paul/2013/09/02/russia-cranks-up-pressure-on-ukraine/>, erişim tarihi: 05.11.2013

uyguladığı baskı ile gündeme geldi. AB ile Ukrayna arasında, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı (*Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA*) oluşturulmasını öngören Ortaklık Anlaşması'nın imza süreci, 2011 yılında Ukrayna Eski Başbakanı Yulia Timoşenko'nun tutuklanması ile çıkmaza girmişti. Ancak, AB'nin Ortaklık Anlaşması'nı 28-29 Kasım 2013 tarihlerinde Vilnius Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde imzalamaya hazırlanması, Zirve'ye sayılı aylar kala, Kremlin'i harekete geçirdi. Bunda, 45 milyon nüfuslu Ukrayna'nın ECU'ya katılımının, bu girişimin başarısı için hayati öneme sahip olmasının payı büyüktü.

Rusya, bu doğrultuda, Ukrayna'nın en büyük şekerleme üreticilerinden Roshen markalı çikolata ve şekerlemelerde kanserojen madde bulunduğu iddiasıyla, ülkeye girişini yasakladı. Bununla yetinmeyen Kremlin, Ağustos 2013'te Ukrayna'dan gelen mallara uygulanan sınır kontrollerini sıkılaştırdı ve birtakım kısıtlayıcı önlemler uygulamaya başladı. Ukrayna'nın ihracatının dörtte birini Rusya'ya yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, Ukraynalı ihracatçıların bu yılın ikinci yarısında 2,5 milyar dolar zarara uğraması⁷, Kremlin'in politikalarının ne ölçüde ciddi sonuçlar doğurabileceğini ortaya koyuyor.

⁷ Nikolaj Nielsen, "Ukraine and Russia on path to trade war over EU pact", *EU observer*, 19.08.2013, <http://euobserver.com/foreign/121146>, erişim tarihi: 13.11.2013

Vilnius Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde DCFTA imzalamaya hazırlanan ülkelerden Ermenistan, Eylül 2013'te, Rusya ile ECU'ya katılmaya karar verdiğini açıkladı. Hâlihazırda, gözler Ukrayna'ya çevrilmiş durumda.

Bir yanda, koşulluk ilkesi temelinde, *ne kadar çok reform, o kadar çok mali destek* mantığıyla yürütülen ve EaP ülkelerinde yargı reformu, hukukun üstünlüğü, yönetim ve demokratikleşme alanında maliyetli reformların yapılması karşılığında Schengen Alanı'na ve AB Tek Pazarı'na daha kolay erişim imkânı sunan AB; diğer yanda ise, bölge ülkelerinin reform gündeminde bir değişiklik gerektirmeden, avantajlı doğalgaz fiyatları ve serbest ticaret gibi ödüllere çekim gücünü artırmaya çalışan Rusya... Doğu Komşuluk Alanı, hâlihazırda iki farklı yönetim modelinin ve değerler bütünü'nün yarış halinde olduğu bir bölgeyi andırıyor.

Ticari ilişkiler ve Rusya'nın DTÖ üyeliği

AB, Rusya'nın en önemli ticaret ortağı; Rusya, ise AB'nin üçüncü en önemli ticaret ortağı konumunda bulunuyor. Taraflar arasındaki ticarete 2008 yılının ortalarına kadar yüksek büyüme oranları kaydedilirken, krizin etkisiyle ve Rusya tarafından uygulanan bazı korumacı politikalar nedeniyle, 2008 yılının ikinci yarısı itibarıyla ticarete bir gerileme oldu. Ancak, 2010 yılında tekrar ivme kazanan AB-Rusya ticaretinde, 2012 yılında rekor değerlere ulaşıldı. 2012 yılında, AB, Rusya'ya 123,2 milyar avro değerinde mal ihraç

etti. AB'nin Rusya'dan ithalatı ise, 213,2 milyar avro değerinde oldu (Bkz. Tablo 2).

Rusya, 2012 yılında, AB'nin Çin'den sonra ikinci en önemli ithalat ortağı ve ABD, Çin ve İsviçre'den sonra dördüncü en önemli ihracat ortağı oldu. AB ise, 2011 yılı verilerine göre, Rusya'nın, en önemli ihracat ve ithalat ortağı konumunda bulunuyor⁸.

AB'nin Rusya'ya ihracatı, ürün grupları bazında incelendiğinde, en üst sırada makine, ulaşım araçları, kimyasal ürünler, ilaç ve tarımsal ürünlerin bulunduğu görülüyor. AB'nin Rusya'dan ithal ettiği en önemli ürünleri ise başta petrol ve doğalgaz olmak üzere hammaddeler oluşturuyor.

Tablo 2 AB'nin Rusya'ya ticaretinin yıllara göre dağılımı (milyon avro)

Yıl	İhracat	İthalat	Denge
2007	89.083	144.948	-55.865
2008	104.843	178.294	-73.451
2009	65.587	118.122	-52.535
2010	86.134	160.709	-74.576
2011	108.355	199.922	-91.567
2012	123.164	213.185	-90.020

Kaynak: Eurostat

⁸ Avrupa Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü, "Russia: EU Bilateral Trade and Trade with the World", 23.05.2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf, erişim tarihi: 13.11.2013

1993 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik için girişimde bulunan, dünyanın en büyük altıncı ekonomisi konumundaki Rusya, on sekiz yıl süren zorlu bir sürecin ardından 22 Ağustos 2012 tarihinde DTÖ'ye katıldı. Rusya'nın DTÖ müzakerelerinde en zorlu konu başlıklarını finansal piyasalar, Rusya'nın araçlar rejimi, tarımsal ürün ithalatı ve fikri mülkiyet haklarının korunması oluşturdu. Buna ek olarak, Rusya bu süreçte, ayrılıkçı Abhazya'daki sınır kontrolleri konusunda, 2008 yılında savaştığı, DTÖ üyesi komşusu Gürcistan'ın vetosuyla karşılaştı. Tiflis ile Ekim 2011'de Abhazya'daki sınır kontrolleri konusunda uzlaşmaya varılması ile Moskova'nın DTÖ üyeliği konusundaki son engel de ortadan kalktı.

Rusya'nın DTÖ'ye üyeliğini Rusya ekonomisinin modernleşmesi ve serbestleşmesi açısından olumlu bir gelişme olarak gören AB, bunun Avrupalı şirketler için yaratacağı imkânlarla büyük önem atfetmekteydi. Rusya'nın DTÖ üyeliği AB'yi memnun eden bir gelişme olsa da, bundan sonraki dönemde AB'nin karşı karşıya kalacağı en önemli zorluklardan biri Rusya'nın DTÖ kurallarına uymasını sağlamak olacak. Rusya'nın DTÖ üyeliğinin ilk yılı dolmadan, AB, Rusya'yı otomotiv sektöründe, ithalatta ayrımcılığın yasaklanmasına ilişkin DTÖ kuralına uymadığı gerekçesiyle, DTÖ'nün Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na sevk etti⁹. AB, Rusya'nın AB'den ithal

⁹ "Dispute DS462, Russian Federation — Recycling Fee on Motor Vehicles", *WTO Dispute Settlement*, 08.08.2013,

edilen motorlu araçlardan bir tür geri dönüşüm vergisi alırken, Rusya'da üretilen ve ECU kapsamındaki Beyaz Rusya ve Kazakistan'dan ithal edilen araçlardan böyle bir vergi uygulanmamasının DTÖ kurallarına aykırı olduğunu ve AB'nin ihracatını olumsuz etkilediğini savunuyor¹⁰. Geri dönüşüm vergisi, Rusya ile AB arasında ticaret alanındaki anlaşmazlıklardan yalnızca birisi. Buna ek olarak, Rusya ve AB arasında canlı hayvan ithalatına getirilen yasaklar ve süren anti-damping vergileri gibi sorunlar da bulunuyor.

Rusya'nın tıkanan vize serbestliği süreci

AB ile vize muafiyeti elde etmek, Rusya'nın en önemli öncelikleri arasında bulunuyor. Moskova, Şubat 2014'te Soçi'de gerçekleştirilecek Kış Olimpiyat Oyunları'ndan önce AB'den vize muafiyeti elde etmek istiyor. AB ile Rusya arasında Vize Kolaylığı Anlaşması ve Geri Kabul Anlaşması'nın 1 Haziran 2007 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından, vize ücretleri düşürülerek, çok girişli vize elde etmek kolaylaştırıldı ve vize başvurusunda istenen belgelerin sayısı azaltıldı. Bunun yanı sıra, diplomatlar için vize zorunluluğu kaldırıldı. Buna karşılık, vize muafiyeti sürecinin oldukça ağır ilerlemesi,

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds462_e.htm, erişim tarihi: 13.11.2013

¹⁰ Avrupa Komisyonu, "The EU brings its first WTO case against Russia",

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-665_en.htm, 09.07.2013, erişim tarihi: 13.11.2013

Rusya'da büyük bir hayal kırıklığı yaratıyor¹¹.

Bazı Üye Devletler, Rusya'nın vize muafiyeti elde etmek için 15 Aralık 2011 tarihinde AB-Rusya Zirvesi'nde üzerinde mutabakata varılan Ortak Adımlar (*Common Steps*) Anlaşması uyarınca belge güvenliği, düzensiz göç ve geri kabul, kamu düzeni, güvenlik ve yargı alanında işbirliği ile dış ilişkiler olmak üzere dört alanda gerekli koşulları yerine getirmesi gerektiğini vurguluyor. AB Üye Devletleri, Rusya'nın vizesiz seyahat perspektifine sahip olması gerektiği prensibinde birleşse de, sürecin sonuçlandırılması için Rusya'nın ne gibi adımlar atması gerektiği konusunda anlaşmaya varabilmiş değiller. Bir yandan İtalya ve İspanya'nın başını çektiği bazı Üye Devletler, Rusya ile vizelerin bir an önce kaldırılması gerektiğini savunurken; Litvanya ve Letonya ile Vizegrad ülkeleri, teknik koşulların yerine getirilmesi gerektiğini vurguluyor¹². Bunun yanında, Moskova'nın "hizmet pasaportu" sahibi bürokratların AB ülkelerine seyahatlerinde vizeden muaf olmaları konusunda ısrar etmesi bazı Üye Devletlerde endişe yaratıyor. Rusya ise,

¹¹ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, "Article of Russian Foreign Minister Sergey Lavrov 'Russia-EU: Prospects for Partnership in the Changing World', published in 'Journal of Common Market Studies Annual Review'", 13.08.2013, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/B769A8BF9D89820044257BC6006008F6, erişim tarihi: 13.11.2013

¹² "14-Visa Liberalisation with Russia", *European Foreign Policy Scorecard 2013*, s. 46, European Council on Foreign Relations, http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR73_SCORECARD_2013_AW.pdf, erişim tarihi: 11.11.2013

hizmet pasaportu sahibi bürokratlar konusundaki endişeleri, Soğuk Savaş mantalitesinin bir devamı niteliğinde görüyor. Aralık 2013 AB-Rusya Zirvesi'nde bu konuda bir anlaşma imzalaması olası görünürken, bazı diplomatik kaynaklar bu ihtimalin düşük olduğunu ifade ediyorlar¹³. Bunun yanında, Lizbon Antlaşması'nın AB karar alma süreçlerine getirdiği yenilikler doğrultusunda, vize kolaylığı anlaşmanın tadil edilmesi için AP'nin onayının da alınması gerekecek. Bu süreçte, AP üyelerinin Rusya'da hukukun üstünlüğü ve temel haklar konusunda endişeleri ön plana çıkacak gibi görünüyor. AP üyeleri, 2009 yılında gözaltındayken yaşamını yitiren Rus Avukat Sergey Magnitsky'nin ölümüyle ilgisi bulunduğu iddia edilen kişilerin AB'ye girmesini yasaklayan bir "Magnitsky listesi" oluşturulması için kolları sıvamış, ancak bu talep AB Konseyi nezdinde olumlu bir yanıt bulmamıştı.

Enerjide Rusya'ya bağımlılık

Rusya, AB'nin ithal ettiği petrol ve doğal gazın üçte birinden fazlasının kaynağı ve en önemli doğal gaz tedarikçisi konumunda bulunuyor. AB'ye 2004 yılında üye olan bazı devletler, neredeyse doğalgaz ihtiyaçlarının tamamını ve petrol ihtiyaçlarının yarısından fazlasını Rusya'dan karşılıyorlar. AB ile Rusya arasında 2000 yılından bu yana enerji diyalogu yürütülüyor.

Enerji alanında, temel problem Kremlin'in doğalgaz ve petrol kaynaklarını bir dış politika aracı olarak kullanmaktan çekinmemesi olarak özetlenebilir. Rusya, AB ile bir blok halinde enerji ilişkileri geliştirmek yerine, Üye Devletlerle ikili enerji ilişkileri geliştirmeyi tercih ediyor. Orta Doğu'daki istikrarsızlığın AB üyesi ülkelerin Rus doğalgazına ve petrolüne olan bağımlılığını artırmaya devam etmesi, Rusya'nın elini güçlendiriyor. AB, Rusya'nın daha tahmin edilebilir bir aktör haline gelmesi için 1994 yılında imzalanan Enerji Şartı Antlaşması'nın onay sürecinin tamamlanması konusunda ısrar ediyor.

AB açısından bakıldığında, enerji arz güvenliğinin en önemli konu olarak öne çıktığı görülüyor. AB'ye göre enerji arz güvenliğinin garanti altına alınması için rekabetin teşvik edilmesi gerekiyor. Buna karşılık, enerji talep güvenliğini ve enerji piyasalarına uzun vadeli erişim sağlamayı en önemli konu olarak gören Rusya ise, rekabetin sınırlı olduğu ve transit güvenliğinin garanti altına alındığı bir yönetim şeklini destekliyor¹⁴.

4 Eylül 2012 tarihinde, Avrupa Komisyonu, AB rekabet kurallarını ihlal ettiği gerekçesiyle, Rusya'nın en büyük gaz şirketi Gazprom'a karşı rekabet soruşturması başlattı. Rus enerji devi Gazprom'un Orta ve Doğu Avrupa doğal gaz pazarındaki hâkim konumunu

¹³ Andrew Rettman, "Russia complains of 'Cold War' prejudice in EU visa talks", *EU Observer*, 22.10.2013, <http://euobserver.com/justice/121851>, erişim tarihi:11.11.2013

¹⁴ Andrei Belyi "Russia's Position on the Energy Charter", Meeting Summary: Russia and Eurasia Programme Chatham House, 27.04.2012, <http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/270412summary.pdf>, erişim tarihi:11.11.2013

kötüye kullandığı, Avrupa doğal gaz ihraç yollarının çeşitlenmesini engelleyici yöntemler izlediği ve doğal gaz fiyatlarını petrol fiyatlarına endeksleyerek adil olmayan ücretlendirmede bulunduğu iddia edildi. Brüksel'in bu adımının, Moskova'daki yankıları ise sert oldu. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, bir genelge yayımlayarak, Gazprom başta olmak üzere yurtdışında faaliyet gösteren stratejik şirketlerin, Rusya'nın ekonomik çıkarlarına zarar verebilecek durumlarda, Kremlin'in onayını almadan yabancı otoritelere bilgi vermesini yasakladı¹⁵.

AB'nin Rusya'nın doğal kaynaklarına olan bağımlılığını azaltması için enerji tedarikçilerini çeşitlendirmesi ve konvansiyonel olmayan gaza yönelmesi büyük önem taşıyor. AB son dönemde enerji transit yollarını çeşitlendirmek amacıyla Üye Devletler arasında yeni transit hatları inşa etmek gibi adımlar attı. Buna karşılık, AB'nin enerji tedarikçilerini çeşitlendirmek doğrultusunda attığı adımların başarılı olduğunu söylemek zor. Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz sahasından çıkan doğalgazın Avrupa'ya taşınmasını öngören ve AB'nin Rus doğalgazına olan bağımlılığı azaltmaya yönelik en iddialı projelerden biri olarak görülen Nabucco Boru Hattı Projesi çıkmaza girdi. Şah Deniz konsorsiyumunun Nabucco yerine alternatif bir rota olan Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı'nı (TAP) seçmesinin ardından, Nabucco yerini daha mütevazı

bir proje olan Nabucco Batı'ya bıraktı. Bunun karşısında, Rusya, 2012'nin ikinci yarısında işler hale gelen Kuzey Akım'a ek olarak, Aralık 2012'de doğalgazının Karadeniz'den geçecek borularla Güney ve Orta Avrupa'ya taşınmasını öngören Güney Akım Projesi için düğmeye bastı¹⁶.

Öte yandan, AB alternatif enerji kaynakları bulmak için çabalarını sürdürüyor. Romanya ve Polonya'da kaya gazı rezervlerinin bulunması, umut vaat etse de, konvansiyonel olmayan gaza ulaşmanın zor olması ve kaya gazının çevresel etkilerini kuşatan belirsizlik, AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığının kısa vadede azalacağı konusunda fazla iyimser bir bakış açısına sahip olmayı önlüyor.

Uluslararası konulara ilişkin görüşler

AB ve Rusya, ikili ilişkilerde ve uluslararası konularda öneme sahip birçok alanda işbirliği içerisinde bulunuyor. İklim değişikliği; insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve örgütlü suçlarla mücadele; terörle mücadele; kitlesel imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, Orta Doğu Barış Süreci ve İran'ın nükleer programı, AB ve Rusya'nın işbirliği gündeminde yer alan başlıca konular arasında bulunuyor.

Yakın dönemde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyesi Rusya, Çin ile birlikte Suriye'de Beşar

¹⁵ "Putin signs decree 'to protect' Gazprom", *BBC*, 11.09.2012, <http://www.bbc.co.uk/news/business-19559194>, erişim tarihi: 11.11.2013

¹⁶ Judy Dempsey, "Victory for Russia As the EU's Nabucco Gas Project Collapses", 01.07.2013, *Judy Dempsey's Strategic Europe*, Carnegie Europe, <http://www.carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=52246>, erişim tarihi: 13.11.2013

Esad yönetimine yaptırım uygulanmasını öngören karar tasarılarını veto etmesiyle gündeme geldi. Suriye konusu, AB'nin ve Rusya'nın birbirilerini zıt kutuplarda bulduğu bir konu oldu. Dışarıdan müdahale ile rejim değişikliklerine karşıtlığıyla bilinen Rusya'nın Suriye konusundaki tutumunda, 2011 yılından bu yana Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da gerçekleşen geniş çaplı halk hareketlerinin sonucunda ortaya çıkacak yeni yapıya yönelik duyulan şüphe de etkili oldu¹⁷.

Rusya, İran'ın nükleer programı konusunda, uluslararası toplum tarafından yürütülen diplomatik çabaları destekliyor. Rusya, BMGK daimi üyesi olarak, İran ile BMGK'nin beş daimi üyesi ve Almanya'dan oluşan P5+1 (veya Avrupa'da daha sık kullanılan ismiyle E3+3) formatında gerçekleşen görüşmelere katılıyor. Her ne kadar, Rusya da AB gibi nükleer silaha sahip bir İran'a karşı olsa da, AB ve ABD tarafından uygulanan yaptırımlara, İran halkına zarar verdikleri gerekçesiyle, karşı çıkıyor¹⁸.

Birçok alanda ortak çıkarlara ve ilgi alanlarına sahip olan AB ile Rusya, aynı zamanda ortak zorluklarla da karşı

karşıya... Küreselleşmenin ortaya çıkardığı zorluklar ve buna bağlı olarak şekil değiştiren tehditler göz önünde bulundurulduğunda, Rusya ve AB'nin aralarındaki stratejik ortaklığı güçlendirmeye ihtiyaç duydukları görülüyor. AB ve Rusya'nın aralarındaki farklılıkları bir kenara bırakıp, ortak çıkar alanlarında işbirliğini güçlendirmesi her iki taraf için de bir kazan-kazan durumu yaratacaktır.

¹⁷ Dimitri Trenin, "Russia Is Defending Its Own Interests With Its Stance on Syria", *Financial Times*, 02.10.2013,

<http://carnegie.ru/2013/10/02/russia-is-defending-its-own-interests-with-its-stance-on-syria/gozs>, erişim tarihi: 11.11.2013

¹⁸ Dimitri Trenin, "How the Iran Nuclear Standoff Looks From Russia", Op-Ed, Carnegie Moscow Center, 15.02.2013,

<http://www.carnegie.ru/2012/02/15/how-iran-nuclear-standoff-looks-from-russia/cpal>, erişim tarihi: 11.11.2013